

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ФОНДУ НТБ В ДОБУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

*Слободянюк, Ніна Іванівна;
Slobodyanyuk, Nina*

*зав. відділом основного книгозберігання НТБ
Вінницького національного технічного університету*

Ключові слова : збереження бібліотечного фонду, штрих-кодування бібліотечного фонду, електронний формуляр користувача, реставрація бібліотечного фонду, списання бібліотечного фонду.

Проблема збереження документного фонду відноситься до категорії постійних і вимагаючих рішень практично у всіх бібліотеках. Інформаційні технології, які активно впроваджуються в бібліотечне життя, порушують різноманітні аспекти діяльності бібліотек і змінюють звичні догми.

В добу цифрових технологій шляхи порятунку нашої книжкової, культурної спадщини не такі уже різноманітні. Один з них – реставрація; другий – консерваційні способи обробки документів, в т.ч. і масові; і третій – спосіб посередньої консервації документів – перенесення інформації на інші носії. Останній дозволяє виконати реставрацію або консерваційну обробку оригінального документа і вилучити його з інтенсивного читацького обертання.

Тепер, коли все досконаліше стають бібліотечні технології і техніка, на фоні комп'ютеризації, інтернетизації, цифрових технологій, все більш зміцнюючих своє місце в бібліотечному просторі, нам потрібно вирішувати як бібліотека буде виконувати функцію – зберігати документні фонди та інформаційні ресурси, одночасно забезпечуючи доступ до них. Функціональне завдання як таке вже є суперечливим: не просто зберігати, а зберігати, використовуючи. При цьому ступінь доступності документа багато в чому визначається ступенем його збереження.

Кожна технологія збереження має свої переваги і недоліки. Якщо мова йде про забезпечення збереження традиційних документів, використовують традиційні технології, які теж вдосконалюються. Для класичних документів на папері використовують як “класичні технології” забезпечення збереження, так і сучасні технології копіювання – мікрофільмування або сканування. До електронних документів застосовують тільки цифрові технології копіювання. Як забезпечити довготривале збереження машинозчитувальної інформації, поки не знає ніхто. Мова йде не тільки про надійне копіювання, але і можливість її переносу на нові носії і нове обладнання. Та який би не був носій, він вийде із вжитку з різних причин задовго до того, як стане фізично не придатним для використання. Важливо ще й інше: інноваційний цикл в обладнаннях, пов'язаних з електронною обробкою даних, дуже короткий, - апаратне забезпечення потребує модернізації уже через 2-2,5 роки. Те ж стосується і програмних продуктів. Інформація стає недоступною без відповідної техніки, яка підлягає стрімким змінам.

Перехід на нові технологічні платформи створює необхідність конвертування матеріалів. Не дивлячись на загальне збільшення виробництвом цифрових копій, необхідно пам'ятати, що з їх допомогою можна лише якісно замінити оригінал, але важко гарантувати їх тривале зберігання.

Кожна бібліотека використовує свої критерії відбору документів для копіювання. Вони можуть співпадати з критеріями, прийнятими при відборі документів на

консервацію: унікальністю чи цінністю документа, фізичним станом і попитом користувача.

Які ж способи забезпечення збереження фонду?

Відповідь зв'язана з вибором технології переносу інформації на інший матеріальний носій. Це ксерокопіювання, фотокопіювання, мікрокопіювання, сканування оригіналів чи мікрокопій і збереження їх у вигляді цифрових файлів на серверах чи на оптичних компакт-дисках різноманітних видів.

Сприятливі умови збереження підвищують довговічність будь-яких матеріалів. Тому дуже важливо раціональне розміщення документів, дотримання санітарно-гігієнічних умов, виключення різких коливань температури і вологості повітря, тощо.

Місія науково-технічної бібліотеки – підтримка навчального процесу в університеті. Вона втілюється в створенні умов для доступу до інформаційних і сучасних послуг, у розвитку інформаційного потенціалу.

НТБ ВНТУ – один із самих великих підрозділів університету. Основні напрямки її професійної діяльності закріплені у структурі, куди входять відділ комплектування і обробки літератури, інформаційно-бібліографічний відділ, відділи основного книгозбереження, суспільних та гуманітарних знань, навчальної та наукової літератури, спецвидів і періодики, інформаційно-обчислювальний центр. Загальний фонд бібліотеки становить 837 196 примірників.

Одним з основних завдань бібліотеки є збереження бібліотечного фонду, що тісно пов'язано з соціальними, технічними і природничими факторами. І в добу цифрових технологій ми використовуємо традиційні форми і методи збереження бібліотечних фондів. Зберігання документально-інформаційних ресурсів включає в себе традиційний комплекс заходів: розміщення, облік фондів (ведення книги сумарного обліку, інвентарних книг, регулярні фронтальні і вибіркові перевірки наявності та фізичного стану фондів), консервацію, реставрацію, оцифровування, вилучення документів тощо.

У своїй роботі по організації збереження бібліотечного фонду НТБ ВНТУ керується Законом “Про бібліотеки і бібліотечну справу”, “Інструкцією з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах”, “Програмою збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000-2005 роки”, ГОСТ 7.50-2002 “Консервация документов. Общие требования”, внутрішніми регламентуючими документами “Про збереження книжкових фондів в бібліотеці”, рішеннями ректорату про відшкодування у випадку втрати або зіпсування книги читачами та ін.

Ініціативи останніх років направлені на збереження інформаційних ресурсів та оптимізацію управління ними. Комп'ютеризація основних бібліотечних процесів нашої бібліотеки дозволила сформувати якісно новий інформаційний простір як частини освітнього середовища, втілити сучасні способи роботи з електронними ресурсами при збереженні доступу до традиційних джерел.

НТБ ВНТУ працює в автоматизованому режимі обліку нових надходжень 20 років. Рух фонду по структурним підрозділам бібліотеки відображається в електронному каталозі та в індикаторі у відділі основного книгозберігання. Програмно-апаратною основою роботи стала автоматизована бібліотечно-інформаційна система “УФД/Бібліотека”.

Складовою частиною збереження фонду є його раціональне використання. В добу цифрових технологій це неможливо без сучасної техніки. Забезпечення бібліотеки новим обладнанням – одна із великих проблем сьогодення. В бібліотеці ВНТУ на даний момент нараховується 32 ПК, під'єднаних до університетської мережі та мережі Інтернет.

На данному етапі проходить штрихкодування бібліотечного фонду та послідовне його маркування. Заштриховано 70 % активного фонду. При штрихкодуванні, в першу чергу використовується електронний каталог. Але, коли виникає ряд неточностей, тоді звертаються до інвентарної книги, службового каталогу, індикатору у відділі основного книгозберігання. Особливо це стосується книг по безінвентарному обліку: їх кількість і

місцезнаходження. Контроль за штрихкованою літературою, яка видається користувачам, значно покращується, а отже зростає якість збереження фонду.

Важливою ланкою в справі збереження бібліотечного фонду є робота бібліотеки з читацькою заборгованістю та, головне, діяльність по її попередженню.

Автоматизоване обслуговування користувачів, яке масово розпочато з нового навчального року в НТБ на основі АБІС “УФД/Бібліотека”, піднесло цю діяльність на якісно новий рівень. На зміну традиційному паперовому прийшов електронний формуляр, в якому відображена вся інформація про видані документи та контроль за термінами їх повернення. Якщо користувач заборгував видання, не повернув їх в передбачений термін, то система автоматично реагує на це – заборговані видання виділяються червоним кольором. Це дає змогу оперативно слідкувати за читацькою заборгованістю. Якщо користувач є боржником бібліотеки, його формуляр блокується бібліотекарем і читач не обслуговується до повного розрахунку. База даних “Читач” дала змогу удосконалити і активізувати традиційну систему заходів попередження та ліквідації читацької заборгованості: листи-нагадування, повідомлення по телефону, співпраця з старостами, формування списків студентів-боржників в автоматизованому режимі. Робота з наказами по студентському складу також проводиться в електронному режимі.

На перспективу плануємо на нашому сайті дати доступ користувачеві до свого електронного формуляра, щоб він мав можливість самостійно контролювати термін повернення і своєчасно повертати літературу в бібліотеку.

Вивчаючи досвід інших бібліотек України, ми бачимо, що автоматизація обслуговування дозволила зняти обмеження на видачу документів. Бібліотеки максимально відкривають свої фонди користувачам. Але відкриття фондів ставить перед бібліотекою проблему їх збереження. І ми раді, що якщо не ми, то інші бібліотеки вже сьогодні захист свого фонду забезпечують використанням радіочастотних технологій (захисні датчики на документах та радіочастотні ворота на вході до читальних залів). Перевірка стану фондів здійснюється за допомогою накопичувального сканера, який дозволяє провести переоблік у дуже короткі терміни. Це важливо для бібліотеки, яка працює у режимі постійного доступу. Але, для нашої бібліотеки це все поки що тільки перспективи на майбутнє.

Дуже важливо, щоб самі бібліотекарі усвідомлювали, що саме від них залежить збереження фондів. Але і цього недостатньо. Необхідно довести це і до свідомості користувачів і до тих, хто може допомогти фінансувати програми забезпечення збереження книжкових фондів. Зберіганню та використанню бібліотечних фондів не сприяє дефіцит площі. Уже сьогодні постало питання, як у подальшому розміщувати фонди, можливості яких практично вичерпані. На даний момент у книгосховищах навчального відділу дуже висока щільність книг. Фонд становить 280 000 прим. Постійні пересування й ущільнення і без того надто перевантажених фондів не сприяє їх збереженню. Бібліотека потребує додаткових приміщень для розміщення фонду. Катастрофічно не вистачає стелажів.

Щодо вологості повітря, то у читальних залах спецвидів і періодики на восьмому поверсі, вологість набагато перевищує норму. Особливо це відчувається в передотоплювальний період і у вологу погоду. Температурні показники у приміщеннях бібліотеки різко коливаються. З цього випливає, що потрібні кошти на ремонт приміщень, щоб забезпечити сприятливі умови для збереження фонду.

Ядром зберігання та використання цінних видань у НТБ є відділ основного книгозберігання. Тут знаходяться не тільки контрольні примірники всіх книг, а й цінні книги і в єдиному примірнику. Фонд нараховує 28 816 прим. Поки що – це одне з небагатьох приміщень, де розташування фонду більш-менш відповідає нормам технічної безпеки та санітарно-гігієнічним вимогам. Але, оскільки фонд безупинно поповнюється, то, з часом, приміщення основного книгозбереження має всі шанси набути того ж становища, що і всі книгосховища у бібліотеці. В цілях збереження фонду бібліотеки,

працівниками відділу, згідно перспективного плану, проводилися переобліки. У зв'язку зі штрихкодуванням, вони тимчасово призупинені. Але можна відмітити, що штрихкодування та маркування бібліотечного фонду є найкращим його переобліком. Також у відділі ведеться облік руху документації по структурним підрозділам бібліотеки. Ці функції відіграють важливу роль у збереженні фонду.

З метою збереження та використання документів працівниками інформаційно-обчислювального центру НТБ розроблено та впроваджено технологію створення електронної бібліотеки (задіяно 4 джерела: сканування, праці викладачів ВНТУ, документи з Інтернету, книги на компакт-дисках). Відскановано та занесено в електронну бібліотеку 89 прим. з бібліотечного фонду, які користуються великим попитом або є в недостатній кількості. База даних повно-текстових електронних підручників і посібників з можливістю скачування окремих розділів, яка доступна в локальній мережі університету, постійно поновлюється.

Збереження фонду лежить в основі процесу списання літератури. В минулому році списання відбувалося в автоматизованому режимі. Але, оскільки, не весь фонд відображається в електронному каталозі, то паралельно склали традиційні списки. Відбором документів для вилучення займаються працівники відділів. Не обходиться тут без консультацій з фахівцями кафедр. Для вилучення літератури створено комісію, куди входять провідні спеціалісти. Контроль за списанням забезпечує збереження фонду.

У НТБ в цілях збереження фонду ведеться робота по реставрації пошкоджених книг. За рік відреставровано 763 прим. Але недостатнє бюджетне фінансування бібліотеки, що фактично сконцентроване на оплаті праці, суттєво впливає на обсяги і рівень виконання палітурних робіт.

Отже, форми і методи з організації збереження книжкових фондів потребують постійної уваги і розвитку з урахуванням завдань і вимог сучасного етапу. Тому проблеми організації збереження бібліотечних фондів є особливо актуальними.

Список використаних джерел

1. Рогова, П. Стан і перспективи збереження фонду в добу цифрових технологій у Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського / П. Рогова, Н. Мацібора // Вісник КП. – 2009. – № 11. – С. 18-21.
2. Добрусина, С. Обеспечение сохранности документов в век цифровых технологий / С. Добрусина // Бібл. вісник. – 2008. – № 3. – С. 11-15
3. Вергунов, В. Проблеми збереження фондів наукових бібліотек / В. Вергунов // Бібл. вісник. – 2007. – № 1. – С. 25-31.
4. Колосова, Г. Унікальное книгохранилище: история раритеты, инновации / Г. Колосова // Библиотека. – 2010. – № 4. – С. 37-41.
5. Кравчук, Н. Політика зберігання фондів наукової бібліотеки як засіб якісного інформаційного забезпечення науки та освіти / Н. Кравчук // Бібл. форум України. – 2011. – № 1. – С. 26-28.